

FOCS DE SANT JOAN

Jan Grau (aportacions d'Isabel Soler, Jaume Planas i Joaquim Auladell)
Ponència 2n congrés de cultura tradicional i popular catalana BCN,
1995

Introducció

Malgrat que el títol de l'àmbit és el de *Focs de Sant Joan*, no podem deslligar-los, de la celebració de la festa del solstici d'estiu amb tots els seus continguts. La celebració de la Nit de Sant Joan, es fa de formes molt variades, però amb elements emblemàtics com el foc, que els són comuns a tot arreu. La nit del solstici d'estiu, que per exigències del calendari gregorià que avui ens regim, no sempre coincideix amb la diada de Sant Joan, és la festa en honor del sol, celebrada a totes les cultures per ser la porta de l'estiu. Aquest lligam de la diada de Sant Joan amb el punt més alt del sol, fa que la festa sigui propiciatòria de fertilitat i de riquesa.

La nit de solstici d'estiu, la més curta de l'any, és el moment en que la natura està en el seu ple i en conseqüència, és la nit en que els quatre elements tenen més virtuts que poden incidir directament en la nostra vida. D'aquest fet arrenca un seguit de creences i de rituals que, barrejats amb el concepte festiu de la diada, l'han feta rica, variada i amb mutacions necessàries que li han permès sobreviure i renovar-se al llarg del temps.

Mentre moltes d'aquestes creences s'han anat esvaint, desplaçades per nous costums, n'hi ha d'altres que segueixen ben vigents, mantenint la festa en constant renovació. Fins i tot, malgrat les prohibicions puntuals pel que fa a l'ús de la pirotècnia o les dificultats actuals per fer fogueres i revetlles dins del nucli urbà, la festa ha conservat vives les seves constants.

Cal esmentar però, que la major part de la gent que celebra el Sant Joan, segueix mantenint aquestes constants de forma inconscient, motivats per una banda pel sentit de festa lliure i per l'altra pel mateix costum. La nit del solstici és lúdica per ella mateixa i els costums també són d'alliberament o de desig, per tant, en existir una simbiosi entre el concepte tradicional i el concepte lúdic, és difícil destriar on comença l'un i on acaba l'altre.

Elements tradicionals de la Nit de Sant Joan

Als components tradicionals de Sant Joan s'hi han afegit dos elements més o menys nous que reforcen encara més el seu valor. Un d'ells és la Trobada de Diables de Catalunya que es va començar a fer l'any 1981 i es va mantenir durant deu anys i recuperada enguany pels Diables de Ripollet. L'altra, els Focs de Sant Joan que s'encenen amb la Flama del Canigó. Tant una celebració com l'altra han aportat noves formes a la festa.

L'aigua

L'aigua, considerada una font de virtuts i la garantia de vida en el medi rural, es considera aquesta nit plena de poders curatius. Antigament en aquesta data, era gairebé obligat el bany de mitja nit. Als indrets de la costa segueix éssent molt comú aquest bany, sigui per les creences propiciatòries de salut, sigui per remullar-se apaivagant la calor o bé senzillament perquè la temperatura, l'entorn i la festa permeten seguir la gresca dins del mar.

Cap a l'interior i sobretot a les zones de muntanya, els banys de mitja nit es fan a rius i estanys. Terra endins i a muntanya el costum no és tant extès, possiblement per la senzilla qüestió de que la temperatura a muntanya, no és tant benigne com a la costa. En qualsevol cas, el bany de la nit del solstici d'estiu ja era prescrit pels romans com una forma de preservar malalties.

La coca i la beguda

Tota festa completa conté un element gastronòmic. La menja tradicional d'aquesta diada ha derivat dels tortells amb ous, a les actuals coques de fruita, de pinyons o de llardons, fins i tot farcides amb crema o amb nata. Segons Ignasi Domènech, la coca de Sant Joan ha de tenir una mida canònica, el doble de llarg que d'ample.

No totes les coques que es consumeixen aquesta nit són dolces. També hi tenen cabuda les coques de recapta, amb ingredients com llangonissa o com a certes zones del País Valencià, on es menja coca de tonyina. La virtut de la coca dolça és principalment la d'àpat comunitari amb una menja comuna, prou lleugera i prou llaminera

perquè en puguin gaudir tant grans com petits. Pel que fa a la beguda hi tenen cabuda en mateixa mesura les begudes fresques com les espirituoses i encara millor quan reuneixen les dues virtuts. Encara que els vins dolços i rancis o els refrescos han anat deixant pas al cava, cada vegada de més qualitat i més indispensable a qualsevol festa.

Les plantes

Aquesta nit, les virtuts guaridores que tenen les plantes, els arbres i les flors, serveixen per als més diversos remeis. Aquest és un dels costums que a nivell popular s'ha anat esvaint, si bé es veritat que l'ús casolà de les plantes, encara reduït sensiblement, no ha desaparegut del tot. Fins i tot, amb els nous corrents de medicines naturals s'ha revitalitzat el consum de plantes amb ús medicinal.

Actualment encara hi han herbolaris que van a collir herbes la nit del solstici o la nit de Sant Joan. Sobre les plantes collides a les dotze de la nit existeixen multitud de creences i tant variades que ens poden semblar falòrnies, encara més en quant que vivim en una societat farcida de remeis de farmàcia.

La màgia o la curació

És el mateix cas de les plantes. A més de les llegendes i dites relacionades amb la bruixeria, que s'ubiquen en aquesta diada, aquesta nit és especialment propensa a guariments de tota mena. Existeixen un seguit de rituals per saber el futur o de remeis per curar les dolències més diverses. Pràcticament, tots aquests costums guaridors han caigut en desús, encara molts dels que es fan servir per endevinar el futur, perviuen en forma de joc.

Malgrat que tothom pot pensar el que vulgui sobre l'efectivitat de remeis més propers a la màgia que la medecina, hi han testimonis que afirmen el contrari. Darrerament he parlat amb un home de 93 anys, en Pepet Llenzó de la masia de Can Capmany, a Badalona, que al llarg de la seva vida ha preparat el roure i ha assistit a 14 cerimònies de passar el nen trencat per dins l'esberla, a les dotze de la nit de Sant Joan. Ell era l'encarregat d'esqueixar el roure i posar-hi els tascons per deixar suficient espai per passar-hi la criatura.

Avui quan un nen neix herniat, es pot curar amb una senzilla operació quirúrgica, però durant molts d'anys es feia aquesta cerimònia. La darrera que ell recorda es va fer a començaments dels anys setanta, és a dir, no fa ni vint-i-cinc anys. Encara que creure-hi pugui semblar estrany o poc científic, el seu testimoni i el dels pares de tres nens diferents, guarits d'aquesta manera, donen fe de l'efectivitat d'aquest ritual. En Pepet Llençó només recorda un sol cas en que el nen no es va guarir i el roure per on van passar el nadó es va morir. També recorda que aquella gent no es van prendre la cerimònia amb gaire serietat. Màgia, fé o medecina, tant se val mentre hi hagués curació.

La fertilitat i riquesa

En ser una festa dedicada al sol i el moment del plé de la natura, la nit de Sant Joan propicia la fertilitat dels camps i dels animals. En conseqüència, també ho és de riquesa si ho mirem amb els ulls dels nostres avantpassats, que vivien en una societat bàsicament agrària. La lectura del factor d'aparellament humà, fins i tot amb el component sexual, ve donada principalment per les facilitats d'una nit com aquesta en que molta gent espera la sortida del sol, mantenint la festa durant tota la nit. La temperatura, la gresca, el ball i la vetlla ajuden a la relació a l'aire lliure i en temps passats en que hi havia menys permissivitat, era una nit ideal per traspassar els límits del permés. Avui, ens queda una mica estranya aquesta apreciació, atès que hi ha molta més llibertat i sobretot menys pressió social. Aquest fet però, no treu que la nit de Sant Joan segueixi éssent propícia per l'aparellament a l'aire lliure.

La revetlla o verbena

El mot verbena ens arriba de la planta del mateix nom, que s'ofrenava antigament als déus i de la que se'n feien corones votives. La verbena escampa una olor profunda, a la que també s'atribueixen poders afrodisíacs. La verbena, altrament dita revetlla, és la celebració festiva que per concepte ha de durar des que s'amaga el sol del dia 23 de juny fins a punt d'alba del dia 24.

La festa consta dels ingredients habituals, de la beguda i del menjar dels que ja hem parlat, la música i la dansa són elements gairebé indispensables en aquesta nit. Tant l'una com l'altra, encara que en uns moments concrets puguin ser de caire tradicional i es ballin com a

ritual de la col·lectivitat, sempre és la música del moment la que motiva a la relació entre la gent. Són els ritmes de moda els que, des l'acordionista o la cobla de tres quartans, han passat pel tocadiscs fins arribar als actuals reproductors de discos compactes, sense oblidar, naturalment, les orquestres i els conjunts.

La pirotècnia

La dèria de jugar amb foc, cada vegada més sofisticada i a la vegada cada vegada més prohibida pel perill d'incendi, també ens ve de lluny. Trobem que antigament es jugava amb foc grec o senzillament amb torxes, de les quals ens han quedat vives els diferents tipus de falles. La pirotècnia és possiblement l'element festiu que mantenint una constant dins de la festa ens mostra més clarament l'evolució dels materials utilitzats.

La pirotècnia d'avui és molt variada i atorga a la festa soroll i lluminositat. La diferència essencial entre la pirotècnia d'un castell de focs dels que es fan per una Festa Major i la que es crema la nit de Sant Joan, es basa en la participació de la gent del carrer. Mentre que els castells de focs d'artifici són concebuts com un espectacle que el públic només ha d'admirar, la pirotècnia de la nit de Sant Joan, és una eina que confereix protagonisme a qualsevol persona que l'usa convertint-la en protagonista.

Màgia o bruixeria

Més enllà de la realitat que aquests elements puguin contenir, aquests costums han pres relleu ran de la gran quantitat de cerimònies propiciatòries de fertilitat o de riquesa. Un exemple n'és el que ja hem esmentat, de passar el nen trencat pel roure i el fet de que les tres persones que em van parlar del seu fill guarit, no van poder precisar a que ho atribuïen ens indica que d'una manera inconscient, creien en alguna mena de màgia.

Per damunt de tot, en una nit tant completa, en la que es menja, es beu, es balla, es juga amb foc, el temps acompanya ... i moltes altres coses, l'inconscient popular creu que tot sigui possible. És a dir, en una nit de permissivitat total i col·lectiva, el subconscient ens mou a reunir tot allò que normalment amaguem, temem o ens avergonyeix

creue-ho. I és que en el nostre interior ens agradaria que tot aquest joc imaginari fos possible.

Mitologia popular

En festes essencialment espontànies i populars com aquesta, malgrat estar revestides de la santedat del patró a que estan dedicades, entronquen directament amb les creences més atàviques, fins i tot més irracionals de la nostra cultura.

Durant tants de segles marcats per la religió cristiana, totes les creences sobre els personatges de la mitologia popular s'han refugiat en la nit de Sant Joan. No és estrany que sigui justament aquesta data, atès que tota la mitologia popular antiga té una funció tutelar i està relacionada directament amb la natura. Així doncs, tant si és de manera real com imaginària, a la nit de Sant Joan és quan fades, follets, silfs i tota mena de personatges fantàstics són visibles

Les fogueres

Indiscutiblement el foc, que entronca directament amb el sol, és la constant més popular de la diada. Si bé en els medis urbans ha desaparegut el costum de renovar la nostra vida cremant tota mena d'andròmines velles, en el medi rural es segueix mantenint aquest sentit, encara que només sigui per fer neteja. Les fogueres, avalades per la tradició, han pres relleu especial en la nostra societat. Antigament, cada casa tenia llar de foc i cada vegada que el poble es reunia a la plaça per celebrar alguna cosa, s'encenia una foguera. Avui, el foc públic està limitat a les festes en que n'és un component bàsic.

A les ciutats on hi ha un servei de recollida de mobles vells, aquest mateix hauria de ser qui ofereixi la possibilitat als ciutadans d'anar a buscar-ne per poder muntar la foguera, i en aquells municipis que no hi hagi aquesta possibilitat que sigui, també, l'ajuntament qui proporcioni un local perquè els veïns puguin fer la recollida, ja que un dels inconvenients més grans és que la canalla pugui guardar, sense molestar, la llenya per a la foguera.

Una de les formes més antiga de foc ritual de Sant Joan, que ens ha arribat viva fins avui són les falles. Avui se'n fan a l'Alta Ribagorça i al

Pallars i aquest costum, diferent de forma a les dues comarques, era extès per tot el país i en trobem referències a molts indrets. Només a les comarques de muntanya, possiblement per l'aïllament que han sofert durant anys, s'ha mantingut viva i sense gaires variacions. Darrerament les de l'Alta Ribagorça han rebut un fort impuls, perquè del córrer les falles n'han fet de festa de projecció comarcal, que ha impulsat que moltes de les poblacions que les havien deixat de celebrar, les recuperessin.

L'altra forma primitiva és l'haro o mai, que es fa en algú indret de l'Alta Ribagorça i sobretot a la Val d'Aran. Fins i tot existeix l'element paral·lel a l'altra banda del Pirineu, concretament a Luchon, encara que allí és més estereotipat i està desproveït de la vivacitat d'aquest cantó.

La festa del solstici: una festa catalana

La festa del solstici d'estiu, a casa nostra anomenada de Sant Joan, ha estat celebrada per totes les cultures per honorar el punt alt del sol, com a element de vida i de caliu per tota la natura. Actualment, encara se celebra a la majoria de cultures que viuen en contacte constant amb la natura, en canvi, a les societats bàsicament urbanes, s'ha relegat a un segon terme.

A Catalunya, la diada de Sant Joan s'ha celebrat de sempre, primer com a simple celebració del solstici i actualment per costum popular. La unificació de costums entre els països europeus i el fet que el calendari laboral actual s'acordi entre l'administració, la patronal i els sindicats han posat en perill i en alguns casos han ofegat festes tradicionals. El calendari de festes laborals de Catalunya està sotmès inicialment a les exigències marcades pel Govern d'Espanya, el qual en decideix la majoria. Això fa que de tant en tant perilli alguna festa que és viva en l'ànim de la gent, en contra d'altres de poca tradició a casa nostra o que només tenen un valor institucional. Fins ara, quan s'ha arribat a aquest cas, la Generalitat de Catalunya ha optat per no declarar festa laboral, aquella festa tradicional que s'escau en dissabte.

L'any 1990, la festa que va perillar va ser diada de Sant Joan i es va iniciar un moviment popular en defensa de les nostres festes, al que

es van sumar, entitats, institucions i ajuntaments. La campanya de sensibilització popular va acabar amb el reconeixement unànim de la festa per part del Parlament de Catalunya de respectar i defensar les nostres festes i tradicions, però no van acordar que Sant Joan sempre fos considerada festa laboral.

Com si servís per reblar la decisió anterior, la Generalitat de Catalunya va atorgar a les Falles d'Isil, la categoria de Festa d'Interès Nacional, atès que és la festa de Sant Joan que s'ha mantingut viva en la seva forma més atàvica. No és accidental que l'àmbit dels Focs de Sant Joan del 2n Congrés de Cultura Tradicional i Popular se celebri justament a les Valls d'Àneu.

Malgrat la resolució del Parlament i el moviment popular el problema del calendari laboral no s'ha solucionat i encara poden perillar festes ben nostres, en favor d'altres que no ens fan fred ni calor. Si mirem el calendari laboral ens trobem amb tres festes institucionals, que no arrenquen del sentit popular, dues d'espanyoles: el Dia de la Constitució i la Hispanitat i una de catalana: l'11 de setembre. És evident que aquesta darrera ens queda molt més propera, però també és veritat que el seu contingut no és popular.

Una possibilitat de solució, és que aquestes festes de caire institucional no siguin considerades festa laboral, encara que mantinguin el seu sentit. Dins del nostre calendari popular tenim, per exemple, la diada de Sant Jordi, que manté un nivell de participació popular òptim, malgrat que no és festa laboral. D'aquesta manera, la forma de celebrar-ho seria únicament responsabilitat dels ciutadans i per la seva banda l'administració podria seguir mantenint els actes institucionals.

Cal vetllar i treballar perquè les motivacions polítiques no aconseguixin fer perdre a les nostres festes el dret de ser festa laboral. No podem permetre que, com ja ha passat amb el Corpus o la Segona Pasqua, festes populars fortament arrelades trobin dificultats per a la seva celebració perquè han perdut la condició de festa laboral a tot el País, per tant és imprescindible que Sant Joan sigui festa laboral a Catalunya i a la resta dels Països Catalans. I cal reivindicar-ho mentre existeixi el fet de que es mantinguin festes que només tenen caire institucional, fent perillar les tradicionals.

Actualment, la festa de Sant Joan es manté viva i revaloritzada, no solament per un sentit lúdic sino també per un sentit d'identitat, que la iniciativa de la Flama del Canigó ha potenciat des dels anys cinquanta, fins al punt de convertir aquesta diada en la Festa dels Països Catalans.

Seguint aquesta línia, la Trobada de Diablers de Catalunya es va començar a celebrar els dies 23 i 24 de juny per dos motius. Per una banda perquè Sant Joan és la diada en que el foc n'és protagonista per excel·lència i perquè es tracta amb més sentit nacionalista.

La Flama del Canigó

L'any 1955 al Vallespir, en Francesc Pujades veí d'Arles de Tec, enamorat del Canigó i inspirat en el poema del mateix nom de Mn. Cinto Verdaguier, va prendre la iniciativa d'encendre un foc la nit de Sant Joan, al cim del Canigó i des d'allí repartir la seva flama per totes les terres de parla catalana, com a símbol d'una identitat comuna. Aquells anys eren de clandestinitat i no va ser fins onze anys més tard que la Flama travessava per primera vegada la frontera d'una manera plena de dificultats.

El sentit de la Flama del Canigó és nacionalista. Va néixer com la Flama de la Sardana o la de Llengua Catalana, per demostrar que malgrat els moments que tocava viure, l'essència del país era ben viva. Però mentre la Flama de la Llengua Catalana es va dipositar a Montserrat i cada any es renova, la Flama del Canigó es va dipositar al Castellet de Perpinyà. Cada any, amb una cerimònia que s'adiu molt al caràcter màgic de la festa de Sant Joan la flama torna al Canigó per ser purificada i des d'allí es procedeix a la seva distribució per tal que escampada arreu dels Països Catalans. La Flama que arriba a Perpinyà es guardarà tot l'any al Castellet.

Indubtablement , la Flama del Canigó va fer un favor a la festa de Sant Joan, i al mateix temps aquesta, va impulsar la Flama fins a convertir-la en un moviment viu i cada vegada més extés. Actualment devem a la Flama del Canigó un fort manteniment i en alguns casos la recuperació de la festa de Sant Joan, de tal manera que el que s'anava perdent a nivell lúdic, s'ha recuperat per un sentit nacionalista.

Ara bé, cal tenir en compte que no passi amb la diada de Sant Joan, una cosa semblant a la que han fet les institucions amb les festes laborals. És a dir, que polititzar la festa no ens faci perdre el seu sentit original de comunicació, de màgia i d'espontaneïtat. La festa per ella mateixa ja és ancestral i no es necessari revestir-la obligatoriament de rituals afegits. El sentit nacionalista també hi té cabuda i per tant no té cap sentit que l'exclusivitat o l'excés de politització arribi a menjar-se l'essència de la festa. Si de la diada de Sant Joan en fem una festa que solament conté elements nacionalistes, la convertim en una festa diferent. Ja s'ha donat un cas en el nostre calendari de desaparició d'una festa popular pel protagonisme d'una festa cívica. Antigament se celebrava el dia 1 de maig la Festa de l'Arbre i a finals del segle passat es va instituir en la mateixa data la Festa del Treball. Poc a poc la nova festa va anar menjant la festa inicial fins que aquesta va desaparèixer. Més tard es va voler recuperar la Festa de l'Arbre en altres dates i encara es fa a algunes poblacions o escoles, però mai ha tornat a ser la festa d'abans.

No hem de pensar que perquè una festa no estigui adornada amb adjectius de catalanitat, no deixi de ser una festa ben nostra. Prenem per cas un exemple molt clar: les Falles d'Isil. Recordo que feia temps que els organitzadors dels Focs de Sant Joan insistien que seria interessant que les Falles d'Isil s'encenguessin amb la Flama del Canigó. La insistència va durar fins que van conèixer les Falles i amb elles tota la seva magnitud. La descoberta de la celebració d'un Sant Joan tant atàvic, possiblement el tipus de Sant Joan que va inspirar a Mn Cinto, els va fer canviar d'opinió. Calia que la Flama del Canigó i les Falles d'Isil convisquessin i es relacionessin dins de la mateixa festa, però mai la Flama havia de passar davant dels seus orígens. I no cal dir, que les Falles, sense necessitat de ser enceses amb la Flama del Canigó no tinguin un sentit clar d'identitat catalana.

Per tant, una de les tasques de totes aquelles persones i entitats que estan motivades per la festa de Sant Joan, hauria de ser la de vetllar perquè la festa no perdés els seu contingut i el seu sentit més essencial i si cal, revitalitzar allò que s'estigui perdent. Per altra banda, la diada de Sant Joan és indiscutiblement una festa viva en el sentir català i per tant també cal no adormir-nos i que s'arribi a perdre el sentit d'identitat de la diada.

La Flama del Canigó ha de contribuir a donar una nova visió de la Festa de Sant Joan. les persones que la reben han de saber què estan rebent i per això va acompanyada d'un missatge que és llegit abans d'encendre el foc. Es tracta, sempre, de sumar valors als que ja existien i de buscar una visió diferent de la que s'ha tingut tota la vida, que pugui interessar a les noves generacions i que mostri els trets més característics dels nostre país i, sobretot posi en relleu la seva unitat.

És important fer constar que per als companys de la Catalunya Nord, la Flama del Canigó és la forma d'expressar la catalanitat i de la unitat dels Països Catalans a través del foc, arrelada en el passat i projectada cap al futur.

Dificultats de la festa

La realització de la Nit de Sant Joan d'una manera popular, és a dir espontània i àmpliament estesa i alhora entroncada amb la tradició topa amb tres grans entrebancs.

a) Que l'endemà (24 de juny) pugui ser feiner. Quan va deixar de ser festa (en el sentit que hom no treballa) va sortir el calendari-agenda inscrit en la memòria de la gent i va començar a perillar-ne seriosament la continuïtat. Sant Joan, centrat en la Nit i la revetlla, necessita que l'endemà es pugui descansar. És tot a l'inrevés de Sant Jordi, una altra festa popular espontània i tradicional: si el declaraessin dia no feiner, seria matar-lo.

b) Les fogueres comporten risc d'incendi (?) fora ciutat i malmeten el terra en àrea urbana. cada any l'Ajuntament de Barcelona fa recopte de les sortides dels bombers a apagar fogueres i fa una estimació dels desperfectes en el parament de carrer. Els petards comporten perill d'incendi, d'accidents, molesties de soroll i l'esverament de criatures i animals casolans.

La poca cura de la gent en fer foc, la sequera i la brutícia dels boscos han provocat des de fa uns anys més incendis que mai, fins al punt de l'any 1994 en que va cremar mig Catalunya en incendis gegantins. L'administració n'ha tret una mala conseqüència en la que no hi

estem d'acord: la prohibició de fer foc al camp o al bosc i per tant, les fogueres de Sant Joan s'han anat convertint en més urbanes. Només les festes de foc a muntanya poden mantenir la festa en contacte amb la natura, atès que aquestes zones encara conserven la humitat que li manca a la resta del país. Indirectament també la pirotància pot provocar incendis quan es fa servir en llocs boscos.

Abans, digue'm fa trenta anys, els encarregats de fer les fogueres eren les colles de nois de cada barri - d'una plaça, d'una cruïlla -, les fogueres eren invisibles, no comptaven ni constaven, no n'hi havia legislació ni discurs establert. Només els diaris l'endemà en donaven alguna foto rutinària com donaven la dels primers ametllers florits cada mitjan febrer. Aquelles colles de nois tenien una funció socialitzadora molt important: per als individus dintre la colla, per a la colla dintre dels grups d'edat i socials del barri i vora les altres colles dels barris del voltant. Ells eren els mantenidors de la tradició i els representants del barri el dia per Sant Joan. És palès que no podien actuar sense la complicitat del barri, que els donava llenya, els ajudava a amagar-la i els encobria de la persecució de compromís dels guardes municipals. I els perdonava els enuigs que podien provocar perquè "eren el seu equip". Ara aquelles colles de barri no existeixen - les "tribus urbanes" són certament una altra cosa - les revetlles de carrer - continuació natural de la foguera - han minvat molt i les autoritats de tota mena i pelatge estan entestades a canalitzar cap al seu molí la capacitat de meravella i d'entusiasme, "la màgia" de la Nit de Sant Joan. Aquella forma de fer les fogueres reduïa els perills, hi havia una corresponsabilització de la colla i del barri. Aquells agents socials ja no existeixen, almenys de la mateixa manera.

c) La comercialització i la recuperació oficial, és a dir l'aprofitament econòmic i polític. En el pensament d'alguna gent de molt pes, prescindint de si són molts o pocs, una activitat no té cap sentit si no hi ha negoci, si no genera benefici. És l'esqui o el golf contra l'excursionisme. El Sant Joan tradicional només interessa en aquest sentit als forners que fan coques, als fabricants de xampany i de focs artificials i a les orquestres i conjunts de música en viu. Davant d'això apareixen les macrorevetlles *fortfait* (barra lliure o dret a X consumicions), la gresca gregària.

Les autoritats de vegades també pretenen augmentar llur popularitat organitzant revetlles-pinso o protagonitzant - usurpant - el protagonisme de la festa.

Les vies de solució a aquestes tres dificultats són:

- A la primera, que els poders més alts amb jurisdicció sobre les terres catalanes declarin el 24 de juny dia no laborable indefinidament sense embuts ni més romanços. No n'hi ha prou de declaracions solemnes com la del Parlament del Principat, bones intencions a mercè de la voluntat de cada moment. La manera concreta és incorporar el tema de Sant Joan al debat polític corrent i d'aquí als programes i a l'acció de les forces polítiques catalanes.

- A la segona, que les administracions locals no obstrueixin l'encesa de fogueres amb arguments sobredimensionals sinò que posin la infraestructura (discussió dels indrets idonis, abocament de sorra abans, cop de bombers després, informació al públic) perquè es puguin fer fogueres en condicions. Els interlocutors, els agents de les fogueres actuals han de ser les entitats de l'indret i les associacions de barri i de carrer, tant permanents com les que es constitueixen només per a la revetlla d'un any.

- A la tercera, essent com és imparabile la passivització-especularització de la festa, maldar perquè no s'ho mengi tot i que sempre resti espai per al Sant Joan tradicional, autèntic. I que els polítics-administradors facin possible Sant Joan i no el vampiritzin.

Sant Joan és afer dels Parlaments autonòmics de les terres catalanes, que han de garantir el caràcter no feiner del 24 de juny, dels ajuntaments que han de posar la infraestructura per a les fogueres i la revetlla, dels Departaments de Cultura, Ensenyament i Benestar Social que han d'acomboiar i només de resquitllentes del de Treball.

Les fogueres com a nexa d'unió

Ja hem explicat abans que a les comarques pirinenques mantenen la festa de Sant Joan en la seva forma més atàvica. Antigament les festes més populars eren aquelles en que el foc hi tenia un protagonisme especial i aquesta popularitat s'ha mantingut fins ara. Al fet festiu s'hi afegeix avui, el poc quotidianes que són les fogueres en la nostra vida. Així trobem els foguerons que es fan per Sant Antoni a les Illes, les barraques del mateix sant que es fan al sud de la Franja de Ponent, la nit de foc d'Alacant, el Sant Joan a l'Alguer... Fins i tot la Fia-faia de Bagà que se celebra la vigília de Nadal i que és l'única festa de foc del solstici d'hivern que conserva la seva personalitat. Però per damunt de totes la nit de Sant Joan és la festa en que el foc és comú a totes les terres de parla catalana.

Això sense comptar que la festa del solstici d'estiu és comuna a tothom. Luxemburg és l'únic país d'Europa que té Sant Joan dins del calendari laboral. Però per altra banda, a bona part de Bèlgica, de França, de Suïssa, d'Holanda o d'Anglaterra, la diada de Sant Joan és festa amb caire comarcal o local i, a la major part d'aquests llocs, en major o menor mesura fan fogueres. No cal dir que a l'hemisferi nord l'arribada de l'estiu i del sol significa festa grossa.

Per aquest motiu i tenint en compte que Sant Joan és la festa col·lectiva més celebrada arreu, una proposta del TIC és que arribat el cas, la diada de Sant Joan es converteixi en la Festa Europea.

Projecció de la festa

És evident que amb la recuperació de les nostres tradicions la festa de Sant Joan ha rebut un impuls notable, sobretot per la tasca que han dut a terme les associacions i els grups de cultura popular. Sant Joan però s'ha mantingut dins d'uns paràmetres lliures de festa popular impulsada de manera corporativa només pel TIC i per aquelles poblacions que tenen aquesta diada com a festa principal.

Malgrat la força de la diada ja hem dit que cal recuperar i potenciar alguns aspectes de la festa de Sant Joan que han desaparegut o estan en perill de desaparèixer. La dificultat comença amb la manca

de material publicat sobre la festa i el desconeixement que en té molta gent d'aquests aspectes.

Els mitjans de comunicació, especialment la televisió, poden contribuir de manera decisiva a la divulgació de la festa i de tots els elements que la componen. En tractar-se d'una festa amb una data concreta no resulta difícil preveure dins de la planificació anual uns espais per a la informació dels actes que es realitzen a les diferents contrades del nostre país, així com l'emissió de programes sobre els components de la festa. Però malhauradament, la realitat no és aquesta, qualsevol de les persones i entitats que treballen pel manteniment d'aquesta festa o de qualsevol altra, sabent com n'és de difícil aconseguir que els responsables dels mitjans de comunicació catalans prenguin interès i publiquin o emetin informació per tal de donar a conèixer el contingut de la festa de Sant Joan. Cal que d'una vegada per totes els mitjans de comunicació del nostre país és facin ressò de la festa més popular i d'àmbit més generalitzat que tenim.

En els moments d'escriure aquesta ponència, està previst que en un breu termini es publiqui un llibre sobre la Nit de Sant Joan i per tant, el més segur és que per la celebració del Congrés ja sigui al carrer. També hi ha un video editat pel Departament de Cultura de la Generalitat sobre aquesta festa. Llevat de les dues edicions que acabo d'esmentar, que són de caire divulgatiu, la resta de treballs sobre el solstici d'estiu estan inclosos en altres obres més generals i la majoria tenen un caire tant científic que no arriben al públic en general.

Caldria crear elements de divulgació general de la festa que servissin per fer-la conèixer, sobretot als infants, que al cap i a la fi han de ser els que han de garantir-ne la continuïtat. Cal assessorar a les editorials de llibres de text, perquè incloguin a les seves edicions informació sobre la diada de Sant Joan i facilitar als mestres material que els ajudi.

La mateixa divulgació de la festa ens serviria per popularitzar, com passa a altres països, tots els elements de la nostra mitologia popular que ara són desconeguts, com ara les fades, els follets, les bruixes... Així d'una manera divertida i lúdica, fins i tot romàntica serviria per recuperar a través de Sant Joan, el nostre llegendari i el nostre rondallari que en aquests moments tenim molt oblidat.

També caldria proposar que l'administració publiqués les mesures necessàries per celebrar un Sant Joan amb seguretat, tant pel que fa a l'ús de la pirotècnia com a les fogueres. Amb aquesta acció, es farien ressò de manera indirecta de la festa i també de l'acord del Parlament de Catalunya que ratifica la importància d'aquesta festa.

Tenint en compte que la diada de Sant Joan se celebra de forma principalment lúdica, es podria proposar a alguna empresa, l'edició d'un joc que en contingués tots els elements, des dels més ancestrals fins als que ara en formen part de plé dret, encara que siguin valors afegits.

Reflexions

La diada de Sant Joan és una celebració que agrupa components lúdics, atàvics, rituals, populars, d'identitat i fins i tot màgics. Per tant, aquesta festa és un compendi riquíssim del nostre folklore, que cal preservar i potenciar.

La festa se celebra per voluntat popular de manera generalitzada i va ser defensada per la societat civil de manera majoritària, essent ratificada per unanimitat pel Parlament de Catalunya l'any 1990, amb una declaració de protegir les nostres festes tradicionals, especialment la de Sant Joan. Declaració però, que es va quedar solament amb la intenció perquè el mateix any 1995, no ha estat festa laboral.

Al mateix temps, la festa de Sant Joan és un nexa d'unió de les terres de parla catalana com ho demostra el gran nombre de Focs de Sant Joan encesos amb la Flama del Canigó i per tant, de la mateixa manera que cal preservar allò que és tradicional de la festa, també s'ha de mantenir el seu sentit d'identitat.